

УДК 376.4

DOI: 10.32342/2522-4115-2019-2-18-18

Т.П. ПРИХОДЬКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

О.І. ПЕРЕВОРСЬКА,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

І.М. КОБЗЄВА,

*завідувач Навчально-методичної лабораторії здоров'язберігаючих технологій
комунального вищого навчального закладу освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради*

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ДІТЬМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ ПОМІРНОГО СТУПЕНЯ

У статті розглянуто проблему ефективності корекційної роботи студентів з дітьми молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту помірною ступеня. Теоретичний аналіз показав, що освіта є однією з основ інтеграції та соціальної адаптації дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня. Навчання та виховання передбачає можливість для такої дитини отримати досвід соціальної поведінки та долучитися до суспільного життя, набути впевненості, свободи мислення, максимально можливої самостійності.

Наголошено, що вирішенням проблеми стане впровадження студентами корекційно-розвивальної програми, спрямованої на розвиток соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту помірною ступеня.

Студентами Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара під нашим керівництвом було проведено дослідження рівня розвитку соціальних навичок у дітей дошкільного віку з порушеннями інтелекту помірною ступеня у три етапи. У дослідженні взяли участь 42 дитини з порушеннями інтелекту помірною ступеня, які склали дві групи (експериментальну та контрольну).

Результати дослідження дали змогу студентам зробити висновок, що цільова, системна, послідовна корекційно-розвивальна робота сприяє розвитку соціальних навичок у молодших школярів з порушеннями інтелекту помірною ступеня в системі навчального процесу. Тобто є позитивні зміни у рівні розвитку соціальних навичок дітей з порушеннями інтелекту помірною ступеня. Отримані результати свідчать про ефективність корекційної роботи студентів з дітьми з порушеннями інтелекту помірною ступеня.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, порушення інтелекту помірною ступеня, соціальні навички, корекційна робота.

В статье рассмотрена проблема эффективности коррекционной работы студентов с детьми младшего школьного возраста с нарушениями интеллекта средней степени. Теоретический анализ показал, что образование является одной из основ интеграции и социальной адаптации детей с нарушениями интеллекта средней степени. Обучение и воспитание предусматривает возможность для такого ребенка получить опыт социального поведения и приобщиться к общественной жизни, обрести уверенность, свободу мышления, максимально возможную самостоятельность. Отмечено, что решением проблемы станет внедрение студентами коррекционно-развивающей программы, направленной на развитие социальных навыков у детей младшего школьного возраста с нарушениями интеллекта средней степени.

Студентами Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара под нашим керівництвом було проведено дослідження рівня розвитку соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку з порушеннями інтелекту середньої ступеня в три етапи. В дослідженні прийняли участь 42 дітей з порушеннями інтелекту середньої ступеня, які склали дві групи (експериментальну і контрольну).

Результати дослідження дозволили студентам зробити висновок, що цільова, системна, послідовна корекційно-розвивальна робота сприяє розвитку соціальних навичок у молодших школярів з порушеннями інтелекту середньої ступеня в системі навчального процесу. Також є позитивні зміни в рівні розвитку соціальних навичок дітей з порушеннями інтелекту середньої ступеня. Отримані результати свідчать про ефективність корекційної роботи студентів з дітьми з порушеннями інтелекту середньої ступеня.

Ключові слова: діти молодшого шкільного віку, порушення інтелекту середньої ступеня, соціальні навички, корекційна робота.

Постановка проблеми. Докорінні зміни, що сталися в суспільстві, зумовили взяття курсу на гуманізацію і демократизацію спеціальної освіти, формування особистості як найвищої цінності суспільства, її соціалізацію. Соціалізація як процес засвоєння і відтворення індивідом соціального досвіду свідчить про нормальне, безболісне входження людини в суспільне життя. Соціалізація відбувається у процесі спільної діяльності і спілкування в певному соціокультурному середовищі. Її продуктами виступають особистісні зміни, що визначають ставлення індивіда до світу, соціальна позиція, самосвідомість, ціннісно-смысловое ядро світогляду та інші компоненти індивідуальної свідомості, зміст яких вказує на те, що особистість бере для себе із соціального досвіду, скільки бере і як психіка їх перетворює, якого значення їм надає. Узагальненим індикатором соціалізації особистості виступає її соціальна активність [1].

Дитина з порушеннями інтелекту помірного ступеня на сучасному етапі розвитку суспільства розглядається як особистість, яка має ті ж права, що й інші члени спільноти, але через особливості індивідуального розвитку потребує більшої уваги з боку педагогів та вихователів щодо формування соціальних та побутових навичок поведінки та самообслуговування. Тому в процесі шкільного навчання та виховання важливою є робота з розвивання у таких дітей соціальних навичок, яка дозволить їм хоча б частково адаптуватись до умов суспільного середовища [2]. Цей соціальний досвід вимагає особливих, розвивальних умов навчання та виховання, які будуть сприяти залученню таких дітей у світ, що їх оточує, людей, речей, дій та багатьох інших явищ життя.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що в Україні цією проблемою займаються такі науковці, як Л. Вавіна, А. Висоцька, О. Гаврилов, Ю. Галецька, О. Гармаш, В. Золотоверх, А. Колупаєва, М. Матвеева, Н. Мацько, Т. Сак, В. Синьов, П. Хохліна та ін.

Особливості психолого-педагогічної корекції дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня розглядали такі вчені, як Л. Занков, О. Граборов, Н. Кузьміна, М. Гнезділов, Т. Власова, І. Грошенкова, Г. Дульнев, І. Єременко, В. Лубовський, Б. Пінський, Є. Соботович та ін. Вони підкреслювали комплексний характер корекційної роботи у процесі навчання та виховання дітей з порушеннями інтелекту, тобто охоплення всіх напрямів впливу на різні уражені сторони розвитку дитини.

Психолого-педагогічна характеристика дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня ґрунтовно висвітлена у наукових працях О. Гаврилова, Л. Занкова, Д. Ісаєва, У. Крістен, О. Маллера, Г. Сухаревої, Г. Цикото, Л. Шипіциної та ін. Автори наголошують, що діти з порушеннями інтелекту помірного ступеня характеризуються несформованістю пізнавальних процесів, перш за все, – процесу мислення, нездатністю до утворення абстрактних понять і потребують постійної корекційної допомоги. Діти з порушеннями інтелекту помірного ступеня складно опановують навички виразності рухів (що є невід'ємною умовою виконання навичок самообслуговування), у них значно ускладнюється процес формування серії рухів, що необхідно для утворення рухових навичок [5].

Проблеми соціальної адаптації та реабілітації осіб з порушеннями психофізичного розвитку досліджено та розкрито у працях науковців: В. Бондаря, Л. Вавіної, А. Висоцької, В. Засенко, В. Золотоверх, А. Колупаєвої, Г. Мерсіянової, Т. Сак, В. Синьова, Є. Соботович, М. Супруна, О. Хохліної, О. Шевченко та ін. [6].

У спеціальній літературі проблема розвитку соціальних навичок у дітей з порушеннями психофізичного розвитку та наукові дослідження у цьому плані більш-менш повно представлені в олігофренопедагогіці (Г. Зак, В. Карвялис, В. Коркунов, В. Мачихіна, В. Панків, Т. Пороцька, Т. Стариченко, В. Шинкаренко, А. Щербакова та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. На цей час нерозв'язаною залишається проблема ефективності корекційної роботи щодо розвитку соціальних навичок дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня.

Формулювання цілей статті. Доцільним є теоретичне обґрунтування означеної проблеми та висвітлення результатів емпіричного дослідження щодо застосування цільової, системної, послідовної корекційно-розвивальної роботи, яка б сприяла розвитку соціальних навичок у молодших школярів з порушеннями інтелекту помірного ступеня в системі навчального процесу.

Виклад основного матеріалу. Молодший шкільний вік – особливий період у житті дитини. Із приходом дитини до школи відбувається перебудова всієї системи її ставлення до дійсності. Дитина зберігає багато дитячих якостей (легковажність, безпосередність, погляд на дорослого «знизу вгору»), але в цей період у неї з'являється інша логіка мислення. Навчання для дитини – значуща діяльність. У школі вона здобуває не лише знання і вміння, але й певний соціальний статус [4].

Особливого значення у цьому аспекті набуває формування ключових компетентностей, зокрема, соціальної компетентності. Соціальний розвиток молодшого школяра залежить від шкільного середовища, необхідності знайти своє місце у колективі однолітків, встановлення взаємин з учителем. У сім'ї дитина засвоює способи поведінки, ставлення до інших людей і до самої себе, вибудовує систему ціннісних орієнтацій, розвиває якості, необхідні для життя в суспільстві. Таким чином формується соціальна компетентність молодшого школяра як цілісне особистісне утворення [1].

Усі чинні, затверджені, рекомендовані або схвалені МОН України для використання в навчальних закладах освітні програми визначають серед пріоритетних цілей і завдань спеціальної освіти реалізацію здібностей і потенціалів кожної особистості. Зазначена теза реалізується у програмних документах через формування різних компетентностей (інтелектуальних, соціальних, мовних, мовленнєвих та ін.), кожна з яких вказує на безперечну й головну умову їх існування – розвинене вміння жити разом з іншими людьми, навчитися розуміти себе та реалізовувати свої життєві прагнення.

Розвиток у дитини з порушеннями інтелекту помірного ступеня соціальних навичок у процесі сімейного та шкільного навчання та виховання є одним з провідних напрямів соціальної адаптації такої дитини.

Діти з порушеннями інтелекту помірного ступеня характеризуються несформованістю пізнавальних процесів, перш за все – процесу мислення, нездатністю до утворення абстрактних понять і потребують постійної корекційної допомоги [1]. Діти з порушеннями інтелекту помірного ступеня складно опановують навички виразності рухів (що є невід'ємною умовою виконання навичок самообслуговування), у них значно ускладнюється процес формування серії рухів, що необхідно для утворення рухових навичок.

Проблему розвитку соціальних навичок у дітей з порушеннями психофізичного розвитку подано в дослідженнях олігофренопедагогів (Г. Зак, В. Карвялис, В. Коркунов, В. Мачихіна, В. Панків, Т. Пороцька, Т. Стариченко, В. Шинкаренко, А. Щербакова та ін.).

Вищезгадані вчені стверджують, що, зважаючи на особливості розвитку дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня, найбільш ефективними прийомами формування навичок самообслуговування та орієнтування є прийоми тренування та повторення дій з метою розвитку стійких соціальних навичок [3]. Особливості стану дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня у повсякденному побуті мають значні індивідуальні особливості [2].

Практика показує, що формування навичок самообслуговування сприяє розширенню у дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня уявлень про навколишні предмети, збагаченню сенсорного досвіду, розвитку мовлення, загальної та дрібної моторики, зорово-моторної координації, а також умінь виконувати дії за зразком і словесною інструкцією, орієнтуватися за зразком, дотримуватися певної послідовності дій, розвитку пізнавальної та комунікативної сфери.

Метою дослідження було визначення методів та умов розвитку соціальних навичок дітей 1-го класу з порушеннями інтелекту помірного ступеня. У дослідженні взяли участь 42 дитини, які перебувають у навчально-реабілітаційному центрі (НРЦ). Дослідження було спрямовано на виявлення стану сформованості соціальних навичок обраної категорії дітей.

Обстеження дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня проводилось студентами під нашим керівництвом. Результати констатувального етапу дослідження показали, що рівень розвитку соціальних навичок учнів є переважно низьким та середнім.

Перед початком діагностування дітей було поділено на 2 групи: контрольну та експериментальну. Експериментальна група складала 22 особи, а контрольна – 20 осіб. На тлі всебічного спостереження за моторикою дітей, їхніми навичками самообслуговування та навчальними вміннями студентами було проведено оцінювання за 12-бальною шкалою: низький рівень – 1–3; середній – 4–6; достатній – 7–9; високий рівень – 10–12.

Після діагностики дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня, студентами було отримано такі результати:

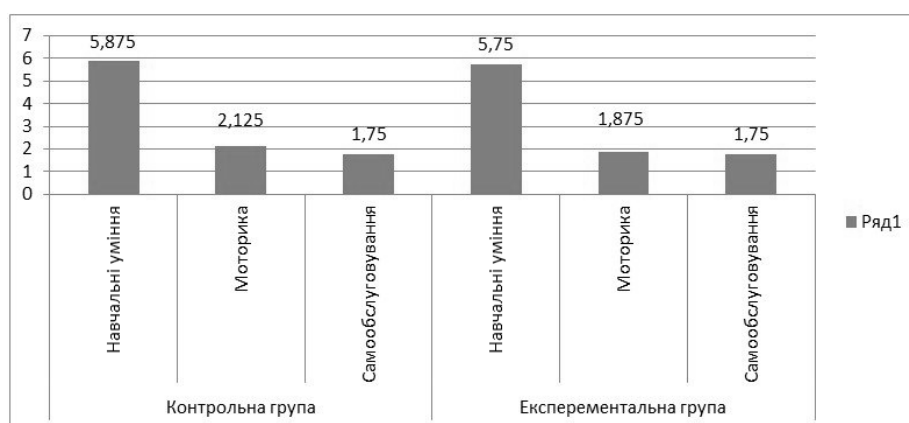

Рис. 1.1. Порівняння контрольної та експериментальної груп після діагностики на констатувальному етапі дослідження

Результати діагностичної роботи підтвердили, що моторна сфера та навички самообслуговування у дітей обох груп перебувають переважно на низькому рівні.

Після проведення студентами діагностики дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня згідно з отриманими результатами було розроблено корекційно-розвивальну програму, яка спрямована на розвиток їхніх соціальних навичок.

Програма розрахована на три місяці (12 тижнів). Заняття з дітьми проводили студенти 4 рази на тиждень, кожне заняття – 30 хвилин. Практична робота студентів спрямовувалася на розвиток дрібної моторики, зорово-моторної координації, чутливості пальців рук, узгодженості дій обох рук, координації рухів великих і малих м'язових груп, уточнення рухів пальців рук тощо; на розвиток таких соціальних навичок, як намілювання та миття рук; розрізнення пари взуття, взування та шнуровання; застібання гудзиків та блискавки. У програму також входили заняття з:

- розвитку мовлення (розуміння зверненого мовлення; відомості дитини про себе; уявлення про навколишні речі, предмети; обсяг уваги; словниковий запас; вміння співвідносити слова-назви із зображенням предметів; знання призначення предметів);

- письма (розуміння змісту завдання; розрізнення правої-лівої сторони; дрібна моторика; переключення рухів; можливість наслідування; вміння діяти за зразком; зорово-моторна координація; навички тримання олівця; графо-моторні навички; синхронність рухів обох рук);

- рухливих ігор (зацікавленість, емоційні реакції; сформованість основних рухів; переключення рухів; координація рухів; стійкість уваги; довільність рухів; слухове сприйняття; вміння орієнтуватися в просторі);

– лічби (здатність зорового сприймання та співвідношення форми; знання форми; вміння виділяти форму за назвою; вміння знайти зображення, схожі за формою із зразком; можливості наочно образного мислення; зорово-моторна координація; навички тримання олівця; здатність зорового сприймання і співвідношення кольорів; уміння виділяти кольори за назвою; здатність просторового сприйняття; можливості рахування; сформованість понять *один – багато*);

– конструювання (знання назв геометричних фігур; розуміння інструкції; вміння зв'язати контур з плоскою фігурою; можливість цілеспрямованої діяльності; стан дрібної моторики; здатність до повторення засвоюваного; просторова орієнтація; здатність співвідносити реальний предмет і його зображення);

– читання (здатність робити прості узагальнення; мовленнєві можливості – розуміння мовлення, наявність фрази, словника; здатність встановлювати змістові зв'язки залежно від наочної ситуації, робити узагальнення; стан фразового мовлення, фрази; словниковий запас; стан вимовної сторони мовлення; запас відомостей про оточення);

– виготовлення аплікацій (здатність зорового сприйняття кольору; знання назв кольорів; здатність співвідносити однакові кольори; диференціація кольорів; сформованість предметно-маніпулятивних дій; вміння працювати за зразком; темп і послідовність дій; зацікавленість; наявність позитивної, емоційної реакції; моторні вміння; просторове сприйняття; можливість лічби);

– заняття з розвитку самообслуговування (стан моторики; синхронність рухів обох рук; координація рухів; можливість наслідування; довільність рухів; уміння орієнтуватися у схемі особистого тіла; знання і називання частин тіла; стан мовлення; зацікавленість; увага; здатність до цілеспрямованої діяльності; знання правої – лівої сторони; тактильні відчуття; сприйняття особистого тіла; сформованість просторового сприйняття; адекватність емоційних реакцій; розуміння ситуації; розуміння емоційних станів);

– малювання (зацікавленість; словниковий запас дітей; стан просторової орієнтації на папері; знання слів, які визначають просторові напрямки; сформованість предметних дій; стан навичок малювання; стан рухів кистей рук; вміння переключатися з однієї дії на іншу; здатність до цілеспрямованої діяльності);

– ліплення (координація дій обох рук, моторика, переключання дій; увага; здатність до відтворення дій з пам'яті; інтерес при огляді; рівень мовленнєвого розвитку і запас уявлень; пам'ять; здатність до зорового і розумового аналізу; розуміння мети завдання; стійкість і обсяг уваги; знання кольору, форми; можливість зорового сприйняття);

Для перевірки ефективності корекційної роботи, виконаної студентами на формувальному етапі педагогічного експерименту, було проведено вторинну діагностику дітей експериментальної та контрольної груп. Результати контрольного етапу дослідження наведено на рис. 1.2.

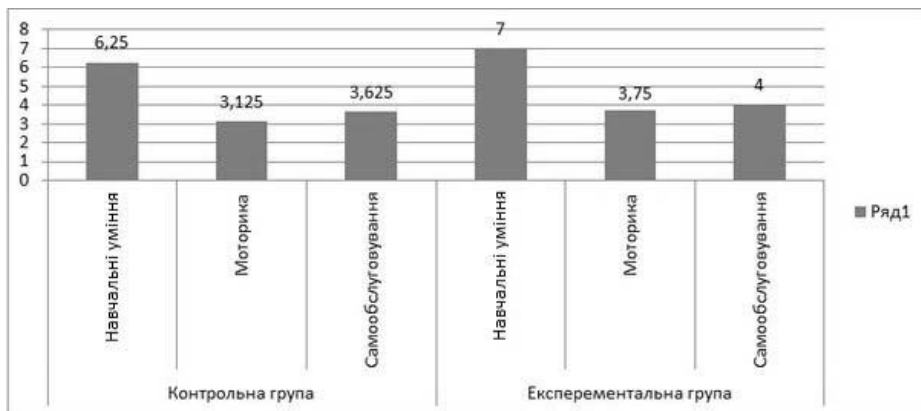

Рис. 1.2. Порівняння контрольної та експериментальної груп після діагностики на контрольному етапі дослідження

Упровадження студентами практичних завдань корекційно-розвивальної програми в освітній процес підтвердило, що в ході організації занять з дітьми з порушеннями інтелекту помірного ступеня, спрямованих на розвиток їхніх соціальних навичок, доцільно дотримуватись таких педагогічних умов: розуміння дітей, своєчасна підтримка їх та їхніх батьків, підбадьорювання, стимулювання, надихання та включення у взаємодію; знання причин їхнього відставання; усвідомлення необхідності спиратися на позитивні сторони дитячої особистості; здійснення постійної допомоги дітям; фіксування уваги не на промахах і помилках, а на їх досягненнях, прояв оптимізму і віра в можливість кожної дитини.

Висновки. Підсумовуючи отримані студентами результати на контрольному етапі дослідження, можна відзначити, що експериментальна група показала значно вищі результати порівняно з контрольною групою, яка займалася за звичним планом роботи НРЦ. Це можна пояснити тим, що у дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня пізнавальні інтереси несформовані взагалі або перебувають на низькому рівні, тому вони байдужі до процесу оволодіння знаннями. Але практика показує, що при ефективно спрямованій корекційно-розвивальній роботі можна досягти певних успіхів та розвинути необхідні соціальні навички обраної категорії дітей.

Перспективу подальших наукових пошуків ми бачимо у вивченні виховних можливостей форм організації навчально-пізнавальної діяльності дітей з порушеннями інтелекту помірного ступеня на уроці як складника вдосконалення процесу формування їхньої соціальної активності.

Список використаної літератури

1. Гаврилов О.В. Особливі діти в закладі і соціальному середовищі : навч. пос. / О.В. Гаврилов. – Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2009. – 308 с.
2. Логопедия / Л.С. Волкова, Р.И. Лалаева, Е. М. Мастюкова и др.; под. ред. Л.С. Волковой. – М. : Просвещение, 1989. – 528 с.
3. Логопедія. Підручник / за ред. М.К. Шеремет. – К. : Слово, 2010. – 376 с.
4. Переворська О.І. Проблема розвитку студентами комунікативного потенціалу дітей дошкільного віку із ЗНМ / О.І. Переворська, І. М. Кобзева // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – Дніпро, 2017.
5. Соціальні послуги нарівні громадян для осіб з інтелектуальною недостатністю / за ред. акад. В.М. Синьова. – К., 2004. – 312 с.
6. Щипицына Л.М. Развитие навыков общения детей с умеренной и глубокой умственной отсталостью / Л.М. Щипицына . – СПб, 2004. – 248 с.